

Un nou fenomen literari

El noi que espantava els companys de classe

La nord-americana R.J. Palacio aborda els prejudicis envers un nen deforme a *'Wonder'*

XAVI AYÉN
Nova York

“No penso descriure la meua cara. Segur que és molt pitjor que tot el que us esteu imaginant”.

L'August –Auggie per als amics– és com l'home elefant, però en adolescent. Se'n comença a parlar perquè és el protagonista de *Wonder*, la primera novel·la de la nord-americana R.J. Palacio, de 49 anys, que ha passat mesos a les llistes de llibres més venuts als Estats Units i s'ha traduït en 24 països –aquí el publiquen La Campana en català i Nube de Tinta en castellà–. La novel·la comença amb l'August, de 10 anys, preparant-se per anar a l'escola per primera vegada, perquè fins aleshores ha estat educat per la mare. Un punt que fa que els editors es freguin les mans és que –com va revelar fa poc Jordi Basté al seu programa de RAC1– Pep Guardiola s'ha convertit en un fan de l'obra, després de llegir l'exemplar que la seva filla tenia al pis de Nova York.

Així, ens trobem ben d'hora, ben d'hora amb l'autora, R.J. –per Raquel Jaramillo– Palacio en una cafeteria de Tribeca, a Nova York, abans que se'n vagi a treballar al seu estudi de disseny. Tot i que parla espanyol –els seus pares són colombians–, s'expressa més bé en anglès perquè va néixer als Estats Units. Viu a Brooklyn amb el seu home, els seus dos fills i dos gossos.

Tot es va originar per un fet fortuït, la tardor del 2007: “Un dia, en una botiga, vaig veure una nena que tenia la malaltia hereditària de Treacher Collins. La vaig mirar a la cara i em vaig espantar molt. Vaig tenir el reflex d'apartar els meus nens corrents, com si ens hagués atacat un monstre. El

petit, de 3 anys, es va posar a plorar per la meua reacció, no per la nena. Després em vaig passar tot el dia pensant-hi. Em sentia culpable perquè no havia sabut reaccionar bé i pels efectes negatius que la meua fugida podia haver tingut en la nena: què hauria hagut de fer? Com afectava a aquella nena veure que la gent s'espantava? Li devia passar un milió de vegades cada dia! Vaig perdre una oportunitat de mostrar al meu fill que no hi havia res que li hagués de fer por. Vaig sentir que el monstre era jo i que hi havia de reflexionar”.

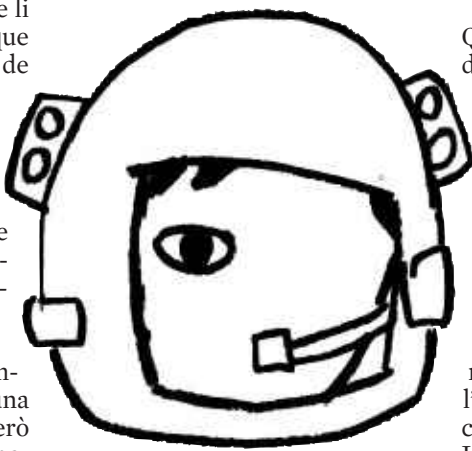
Així que Palacio, impulsada per aquell fet, es va posar a fer una cosa que no havia fet mai: escriure una història de ficció, cada nit, des de les dotze fins a les dues o les tres de la matinada. La gran troballa de *Wonder* són les veus dels narradors, sobretot el mateix August però també els seus companys, uns nois que parlen d'una manera fresca i innocent, però molt lúcida. “Va ser tot transparent, com aigua –diu l'autora–. Les veus em van venir, simplement, no sé d'on. Va ser molt natural escriure com sento parlar els meus nens i els seus amics o pensar en mi quan era petita”.

L'August és “divertit i resilient, un noi que treballa fort”, que veu com tothom el jutja per l'aspecte, però tira endavant. Un personatge que dinamita qualsevol creença en la fisiognòmica. Al llibre hi ha pares i nens que reaccionen com va reaccionar Palacio. O el fotògraf de l'escola, que retoca amb Photoshop la cara del nen a la foto de grup, “una condescendència igualment dolenta”. Però també hi ha nens i adults que, al cap de poc temps, s'hi acaben acostumant.

Algunes coses que se'ns expliquen són tristes, però es lleixen

R.J. Palacio, en una fotografia recent; a sota, el dibuix de l'August, amb un casc que li tapa la cara

GUARDIOLA

L'entrenador s'ha convertit en fan del llibre, que primer va llegir la seva filla

amb un somriure. “He fet un drama explicat amb recursos narratius de la comèdia, això és molt persuasiu”. L'humor inclou “coses que també fan riure els nens” (per exemple, el director del centre es diu senyor Culet).

Palacio també planteja qüestions morals rellevants, com ara la capacitat de ferir fortament algú sense que sigui aquesta la intenció del qui ho fa. “Volia mostrar que cometem errors, que inclús els bons nois poden dir alguna bestiesa que fa molt de mal a algú.

Que, de vegades, ens deixem endur per la dinàmica del que està dient altra gent i arribem a verbalitzar coses que, en el fons, no sentim. Té a veure amb la necessitat de ser conscients del que fem, perquè tots tenim la capacitat d'arruïnar el dia a algú o de canviar la vida dels altres per una manca de delicadesa”. Les històries de monstres tenen una llarga tradició literària, des de Frankenstein fins a l'home elefant. “La meua referència –sorpren l'autora– és Jorge Luis Borges i el seu conte *La casa de Asterión*. Tenia la veu del minotaure al cap, i la idea que tot depèn del punt de vista. El pobre Asterión, que no entén per què el vénen a matar... També tenia molt present William Faulkner. La gent no és sempre el que tu veus”. El tema de les aparences també apareix a la festa de Halloween, la preferida de l'August, perquè és l'únic dia de l'any que, amb la seva màscara, és exactament com els altres nens, “no algú a qui tothom assenyala amb el dit o la mirada”.

L'autora remarca que “l'institut és una etapa de canvis molt forts. Les nostres expectatives sobre els nens a aquesta edat són molt baixes. Donem per suposat que, amb una cara com la de l'August, no acceptaran el noi, que el més normal és que li clavin una pallissa... Esperem que la seva con-

ducta sigui erràtica, agressiva, i pensem que algun dia ja s'acabaran comportant d'una manera responsable. Em pregunto què passaria si fos al revés i apugéssim el llistó, si esperéssim que tinguessin un comportament amable i respectuós amb els altres, si els diguéssim: ‘Només és una cara, nen, això no és important’. He ensenyat fotos de nens deformes i, si

L'ORIGEN

El 2007, Palacio, en veure una nena deforme, va fugir i en va apartar els nens

REFERENTS

“Tenia William Faulkner i el conte *'La casa de Asterión'*, de Borges, al cap”

els hi expliques, tot canvia. El comportament horrible dels companys de vegades està molt condicionat per tot el que els adults ens imaginem que passarà. Aquests nois són de la seva edat, volen jugar i tenir companys, i no seria tan difícil aconseguir-ho. Donem per descomptat que la integració no és possible. Enviem a escoles

ANY
ESPRIU1913
2013

LA FRASE DEL DIA

Una Espanya federal composta per quatre nacions: la castellana, la portuguesa, la basca i la catalana.

TIM KNOX

especials, de disminuïts, nens que no tenen cap disminució, només perquè els trobem lletjos”.

De fet, cal dir que l'escola on va l'August és un gran centre, amb un director excel·lent i uns professors notables. “He llegit molta ficció escolar –salta Palacio, fent ves-sar una mica el te sobre la taula de fusta–. Em colpeix la tendència a mostrar els adults com si fossin idiotes. Els pares i els mestres sempre són babaus o bojós; no ho he pogut entendre mai. Al món real veig pares que intenten fer les coses tan bé com saben, que estimen els fills, i mestres lúcids i molt treballadors”.

Palacio –que, quan es jubili, se'n vol anar a viure a Nerja– és dissenyadora gràfica. Treballa al món editorial i, per tant, sap com n'és, de difícil, aconseguir un supervendes: “M'ha tocat la loteria”. Ara prepara el segon: “No és cap seqüela, però s'adreça al mateix grup d'edat en un estil semblant”. Si torna a tenir tant èxit, “potser estudiaré deixar la feina”.

De moment, hi ha un projecte cinematogràfic molt avançat. “La meva esperança i el meu somni és que el protagonista sigui un noi amb aquesta malaltia, un noi real, no fet amb efectes especials. Si me'n demanen l'opinió, tinc un candidat per al paper principal: un noi que he conegut que és la viva imatge de l'Auggie...” ●

Els editors espanyols busquen, cada cop més, títols 'crossover', que siguin capaços de seduir igualment el públic juvenil i l'adult

Per a tots els públics

X.AYÉN Nova York

El *Wonder* d'R.J. Palacio és un dels últims exemples del que s'anomena literatura *crossover*, és a dir, la que és capaç de trencar les barreres generacionals i sintonitzar tant amb el públic juvenil com amb l'adult. Es tracta d'una etiqueta que va aparèixer, sobretot, arran de l'èxit de llibres com *El noi del pijama de ratlles* (2006), de l'irlandès John Boyne. Palacio admet que, quan escrivia el llibre, pensava en uns lectors molt concrets: “Els meus fills. La veu que m'explicava la història s'adreçava a lectors com ells, d'11, 12 o 13 anys. No crec en estratègies comunicatives prèvies, les coses simplement et van arribant així. La manera com plantejes un tema i la llengua han de ser el mateix”.

Més enllà de clàssics com *Moby Dick* (1851), d'Herman Melville, o *L'illa del tresor* (1883), d'R.L. Stevenson, qualsevol Dickens o Mark Twain, o *El senyor dels anells* (1954-1955), tenim casos no tan llunyans com *El món de Sofia* (1991), de Jostein Gaarder, o, entre els exemples més recents, *Nores* (2000), de Janne Teller; *El curiós incident del gos a mitjanit* (2003), de Mark Haddon, o *La lladre de llibres* (2006), de Markus Zusak, entre d'altres. Els editors espanyols, cada cop més, busquen títols capaços d'arribar a tots els públics, ja sigui en les col·leccions *adultes* habituals, com fa Salamanca, o en segells nous específics, com ha provat Seix Barral, tot i que els editors reconeixen que, “en cas de dubte sobre on cal ubicar un llibre, sempre és millor situar-lo en una col·lecció adulta, perquè la franja de públic és més ampla”. Al món anglosaxó és inclús freqüent veure un mateix llibre editat amb dues portades: una de més juvenil i una de més seriosa, adreçades a diferents públics (ha arribat a passar, en alguns països, amb el mateix Harry Potter). A Espanya, però, la doble portada és menys freqüent, tot i que s'ha fet amb algun títol d'Isabel Allende, per exemple.

De fet, el fenomen té una doble direcció: els llibres adreçats a joves que també llegeixen els grans, com ara el cas de Palacio, i els llibres adreçats a adults que impacten en el públic jove, com ara *Rebel·lió a la granja*, de George Orwell. I on posaríem *Platero y yo*, de Juan Ramón Jiménez?

El prolífic Joaquim Carbó, amb un centenar de títols publicats, és un exemple d'escriptor amb diferents títols que poden agradar petits i grans. Ana María Matute també domina el doble registre en una mateixa obra, i fins i tot afirma que “són els lectors joves els que hi veuen més coses, no els grans”. Eduardo Mendoza seria un exemple d'autor amb uns quants títols

en aquesta línia, sobretot *Sin noticias de Gurb*. I *El teu nom és Olga*, de Josep Maria Espinàs, va ser, ja al 1986, un clar exemple d'aquesta capacitat de trencar els nínxols d'edat. De fet, com diu l'editora Isabel Martí, de La Campana, “aquests llibres han existit sempre, però en dèiem d'una altra manera. Què és, si no, *El vell i el mar*, de Hemingway?”. Altres autors amb obres d'aquest perfil són Suzanne Collins, Maite Carranza, Jaume Fuster o Rosa Montero.

Anna Vázquez, d'Alfaguara Juvenil, opina que “aquesta etiqueta apareixerà amb força a la dècada dels dosmil, amb el fenomen de la saga *Crepuscle*, d'Stephenie Meyer. Fins aleshores tothom parlava, sense més ni més, de literatura juvenil, i es va voler posar l'èmfasi

ARXIU

Fotograma d'*El noi del pijama de ratlles*

Un protagonista jove i una trama que admet diferents nivells de lectura en són els dos elements clau

en el fet que una bona història podia interessar a la vegada joves i adults”.

Quines serien les característiques d'un *crossover*? Els editors consultats coincideixen en dues de bàsiques. Una, que el protagonista sigui jove. I, dues, que l'obra accepti moltes lectures, “la més anecdòtica i, depenent del teu bagatge i edat, altres de més profundes”, diu Vázquez.

D'entre els seus *crossovers* recents Vázquez destaca *Las ventajas de ser un marginado*, de Stephen Chbosky, sobre un estudiant poc social que arriba a un institut nou. Un exemple de com encara el boca-orella és un dels impulsos més importants per als llibres, més enllà de les campanyes de màrqueting. ●

Oriol Pi de
Cabanyes

Sobre la censura

En un estudi, encara per publicar, titulat *El ojo crítico. Expansión de la literatura catalana bajo censura (1962-1977)*, l'estudiosa holandesa Lidwina M. van den Hout, avui professora a la Universitat de Chicago, conclou que “las normas aplicadas por la censura, globalmente se resumen en: 1. Moral sexual; 2. Religión; 3. Opinión política; 4. Lengua-je considerado indecoroso. Dentro de este sistema de normas, durante todo el período franquista existían temas especialmente delicados. Tema sensible o tabú era toda referencia crítica a la historiografía de España y al régimen político vigente, y además todo lo referente al Ejército, al jefe del Estado, y no en último lugar al nacionalismo, tema sumamente conflictivo en lo que afectaba a obras en las lenguas regionales. Toda expresión de una ideología política no bendecida por el régimen franquista, como el izquierdismo, anarquismo y marxismo, siempre constituía un riesgo. Otra constante era la defensa de la *buena moral*. Para el franquismo, la moral i el catolicismo se identificaban. Así, el suicidio descrito en una obra de ficción no era aceptado, por atacar la buena moral católica. Tampoco se toleraba, claro está, la descripción de relaciones sexuales, siempre tachadas por los censores, y calificadas en sus informes de *pornográficas* o simplemente muy *realistas*. En cuanto al uso indecoroso del lenguaje en una obra, todas las palabras soeces y toda referencia a los *fascistas* (cat. feixistes), eran suprimidas. Las blasfemias y tacos eran suprimidos de forma idéntica, causando muchas veces un retraso considerable en la autorización de algunas obras”.

La professora Van den Hout constata, en la llarga cita anterior, les demolidores condicions en què havien de moure's a l'hora d'escriure i publicar els escriptors en llengua catalana. Ho va comprovar ella mateixa en visites a l'Arxiu General de l'Administració d'Alcalá de Henares i amb entrevistes personals. “Ante la pre-

La professora Van den Hout constata les demolidores condicions, sota el franquisme, dels escriptors en català

gunta sobre si la censura había aplicado idénticos criterios tratándose de manuscritos en castellano o en catalán –diu– la mayoría de los escritores respondieron que los criterios aplicados por la Administración, exceptuando lo estrictamente personal, se concretaban en los temas del catalanismo o nacionalismo catalán, separatismo y lucha por la propia lengua. En lo tocante a la literatura catalana, toda referencia a la identidad catalana era tema tabú por excelencia, así como el empleo de vocablos como *nacional* o *nacionalidad* aplicados a Cataluña, o toda alusión a los Países Catalanes”.

Menteix qui digui que l'evolució de la producció literària –i editorial– en català no es va veure interferida, i molt, per la dictadura franquista. Menteix qui digui que l'evolució de la literatura en llengua catalana no ha estat mai condicionada per les estructures d'Estat que, tractant-la de perill o d'anomalia, han fet tot el possible per veure-la eliminada o degradada.